

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář.

2., podstatně přepracované a doplněné vydání

Wolters Kluwer ČR

Autoři: **prof. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., DSc., JUDr. Ladislav Smejkal, Mgr. et Mgr. Irena Bílá**

Úvodem

První vydání komentáře, právě jako jedno z prvních, to mezi dalšími,¹ vyšlo před šesti roky. Doba takto uplynulá poznamenala komentovaný zákon, jak už to v prostředí českých „tekutých písků“ trestněprávních novel bývá, řadou změn, tj. v celkovém počtu devíti. Proto je více než zřejmé a potřebné, že autoři tohoto díla nemohli jinak, než nabídnout odborné veřejnosti dnes už akutní vydání druhé, reflektující v první řadě právě tento legislativní posun. Namísto je třeba připomenout, že to vše bylo vyvoláno převážně změnami právního řádu v jeho mimo trestních odvětvích, s nimiž je komentovaný zákon organicky provázán; zejm. to platí o nové úpravě správního trestání a samozřejmě i o rekodifikaci soukromého práva.

Předmětem nabízené recenze je tedy komentář k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zachycující právní stav k 31. 12. 2017, popř. k datům pozdějším, včetně odpovídající judikatury národní a judikatury evropské.

Recenzované dílo zachovává, jako výchozí, systematiku samotného zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, což představuje z hlediska uživatelského nezbytný standard. Nechybí přirozeně údaje o autorech, jakož i seznam použitých zkratk citovaných právních předpisů. Vysoký čtenářský komfort je podporován též věcným rejstříkem, jakož i seznamem literatury použité a literatury související s problematikou trestní odpovědnosti právnických osob. Vlastní struktura textu komentáře je velice přehledná, v logické posloupnosti nabízí zákonný text, jeho komentář, relevantní judikaturu, související zákonná ustanovení, jiné právní předpisy a literaturu, což umožňuje čtenáři rychlou orientaci a práci s nimi.

Za zvláštní zmínku a zejména pak ocenění stojí příloha k § 8 zák. o tr. odpovědnosti p. o., zcela ojedinělá část komentáře, neboť se s ní u komentářů jiných vydavatelství nesetkáváme; viz pozn. č. 2, 4. Jedná se o *Modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby a řešení vzniklých situací (compliance management systém)*. Užitečná hodnota recenzovaného komentáře pro praktické fungování právnických osob, z hlediska prevence jejich kriminality se tak nepochybně výrazně zvyšuje.

Komentář uvádějí předmluvou jeho autoři, prof. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., DSc., JUDr. Ladislav Smejkal a nově k nim přibývají Mgr. et Mgr. Irena Bílá. Celkové složení v příslušných oborech renomovaného autorského týmu zasluhuje vysokého uznání. Předně z toho důvodu, že jeho personální spektrum více než dostatečně a především vysoce kvalifikovaně pokrývá relativně široké a vnitřně složité „portfolio“ nejen trestně právní materie, nýbrž i s ní nutně spojenou problematiku mimo trestní, zejména občanskoprávní, obchodněprávní, správně právní aj. Dále rovněž proto, že při takovémto rozsahu komentářem zpracované látky, dokázali autoři celkem úspěšně držet „zkrátka“ neustálými výše zmíněnými novelami „torpedovaný“ zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, tj. jím zakotvený aktuální právní stav, o korespondující judikatuře nemluvě.

---

¹ Vydanými v roce 2012 např. u nakladatelství C. H. Beck a Linde.

V následujícím textu se chceme zaměřit spíše jen výběrově na některé trestně právní instituty trestního práva právnických osob z toho hlediska, jak je komentář pojal i v jejich případné rozpornosti. To znamená, aby maximálně přispěl ke sjednocování jejich interpretace a aplikace v samotné trestní praxi. Případné i kritické poznámky recenzenta zde nesledují nic jiného, než celkové zvýšení kvality samotných vysvětlivek a komentářů obsažených v posuzovaném díle, čímž rozhodně nesnižují jeho celkově vysokou úroveň.

V návaznosti na komentář k § 1 odst. 2 zák. o tr. odpovědnosti p. o. upravujícímu vztah tohoto zákona k jiným zákonům z hlediska možností jeho aplikace, by bylo možné doplnit, že tuto úpravu třeba promítnout i do problematiky užití judikatury ovládající trestní právo *fyzických* osob při výkladu a aplikaci trestního práva *právnických* osob. Jmenovitě, pokud jde o trestní zákoník a trestní řád, lze-li jejich ustanovení použít subsidiárně ve smyslu citovaného ustanovení, neboť to z povahy věci není vyloučeno², mělo by platit totéž i o konstantní judikatuře vážící se právě k těmto, tj. subsidiárním, ustanovením. V určitých případech lze tato zákonná ustanovení a judikaturu k nim použít jen modifikovaně, je-li pachatelem, resp. osobou podezřelou, obviněnou či obžalovanou osoba právnická.

Jinak řečeno, stávající konstantní judikatura k těmto (subsidiárně použitelným) zákonným ustanovením je z povahy věci proto použitelná i při rozhodování ve věcech podle trestního práva *právnických osob*. Zároveň třeba zdůraznit, že tomu nesmí bránit *zákaz retroaktivity trestních zákonů k tíži pachatele*, vztahující se na činy právnických osob spáchané *před* 1. 1. 2012, tj. před účinností zákona o právnických osobách.

Dosavadní pensum konstantní judikatury podle jejího stavu ke dni 31. 12. 2011 použitelné na činy právnických osob spáchané 1. 1. 2012 a *po* tomto datu nabízejí už publikované komentáře k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim³.

Jinak jasný a výstižný komentář k § 6 odst. 1 písm. b) zák. o tr. odpovědnosti p. o., jakožto ustanovení patrně frekventovanějšímu, nemohl pochopitelně obsáhnout všechny varianty, které přináší praxe. Jako problematické z tohoto hlediska se jeví svého času např. i to, zda lze Úřad Regionální rady regionu soudržnosti podřadit pod „územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci“ či nikoli, právě ve smyslu § 6 odst. 1 písm. b) komentovaného zákona, tedy s důsledky pro jeho případnou trestní odpovědnost. Jinde bylo konstatováno, že Regionální rada jakožto orgán regionu, resp. územního samosprávného celku, na úrovni kraje, stejně tak ani Úřad coby její orgán, z povahy věci tímto územním samosprávným celkem, resp. regionem *samotným* být nemohou, tedy

² Srov. též ŠÁMAL, P. DĚDIČ, J., GRĚVNA, T., PÚRY, F., ŘÍHA, J. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 64-82. FENYK, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. In: KRATOCHVÍL a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 526. ŠKVAIN, P. *Řízení proti právnickým osobám*. In: ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 707n. Jinak z hlediska korelace *základních zásad* trestního práva fyzických a právnických osob blíže srov. např. KRATOCHVÍL, V. *Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. Trestněprávní revue*, X, 2011, 9, s. 249-253. ISSN 1213-5313. Viz též KRATOCHVÍL, V. *Trestní odpovědnost právnické osoby jednající v omylu*. In: *Záhora, J. (ed.), Mathern, V., Baláž, P. (rec.) Aktuálně otázky trestného zákonodárství*, pocta prof. JUDr. Milanovi ČIČOVI, DrSc. et mult. Dr.h.c., k 80. narozeninám. Zborník příspěvků z celoštátní konferencie s mezinárodní účastí konané dne 19. januára 2012. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2012, s. 113-129. ISBN 978-80-89447-63-3. PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Trestní odpovědnost v souvislosti s rozhodováním kolektivních orgánů. Právník*, 2013, č. 11, s. 1069.

³ FENYK, J., SMEJKAL, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. FOREJT, P., HABARTA, P., TREŠLOVÁ, L., *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. 1. vyd. Praha: Linde, 2012. JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 1. vyd. Praha: Leges, 2012; titíž, 2. vyd. Praha: Leges, 2013. ŠÁMAL, P. DĚDIČ, J., GRĚVNA, T., PÚRY, F., ŘÍHA, J. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012.

jako subjektem výkonu veřejné moci, tudíž už z tohoto důvodu *restně neodpovídají*.⁴

Zajímavý je názor komentáře na otázku, zda v návaznosti na § 7 zák. o tr. odpovědnosti p. o. je přípustná trestní odpovědnost právnických osob za trestnou součinnost, a sice u trestných činů, které nespádají pod zde uvedený negativní výčet, nicméně jejich spáchání právnickou osobou může být vyloučeno omezujícím § 1 odst. 2 zák. o tr. odpovědnosti p. o. (... z povahy věci). Komentář jejich odpovědnost za takovouto trestnou součinnost nevylučuje.⁵ Odkazuje zde např. na § 185 odst. 3 písm. b) zák. č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, trestní zákoník, dále i „tr. zákoník“. V rámci výkladů o základech trestní odpovědnosti právnické osoby je třeba dále vyzdvihnout přístup komentáře k pojmu „v zájmu právnické osoby“.⁶ Též se tu řeší i alternativa spáchání protiprávního činu sice „v rámci činnosti“ právnické osoby, zároveň však i *na její úkor*. Do výkladů o subjektivní stránce trestného činu právnické osoby pronikly věcně ne zcela adekvátně teze o vůli subjektu a jejím projevu navenek, což představuje trestněprávní pojem *jednání*, který ovšem patří do stránky objektivní. Projev vůle, či jeho absence, je kritériem pro odlišení „jednání“ od pouhého „chování“ se subjektu, které volní obsah postrádá. Není tedy kritériem pro rozlišení úmyslných a nedbalostních trestných činů, jak uvádí komentář.⁷ Hranice mezi nimi je vedena jinudy.⁸ Naproti tomu třeba vysoce hodnotit zevrubný komentář o primárních, sekundárních, popř. terciárních subjektech trestných činů právnických osob.

Komentář věnuje zevrubnou pozornost nové úpravě rozšířené exkulpace právnické osoby z trestní odpovědnosti. Právem kriticky upozorňuje na její nekoncepčnost plynoucí z toho, že je produktem poslanecké iniciativy, u níž je zpravidla problematickou odborná úroveň legislativních návrhů. Autoři komentáře kladou důraz na „formálně – materiální“ chápání tzv. *compliance management systému*. Nestačí jej mít v pořádku takřkajíc „papírově“, když reálně co do své podstaty nefunguje. Vzдор důvodným pochybnostem komentáře o tom, zda právnické osoby mohly mít v době spáchání trestného činu již od 1. 1. 2012 perfektní *compliance management systémy* k dispozici, když nová úprava je zavedla s účinností až od 1. 12. 2016, nastal-li by takovýto případ, tj. přesto takto náležitě vybavená právnická osoba by se dopustila trestného činu před zmíněnou účinností příslušné novely (zák. č. 183/2016 Sb.), nic by samozřejmě nebránilo retroaktivní aplikaci pozdějším zákonem zavedené širěji pojaté exkulpace (příkaz *retroaktivita in bonam partem*). Cenný je komentář i v tom, že dává jasné intence orgánům činným v trestním řízení stran dokazování předpokladů požadovaných v § 8 odst. 5 zák. o tr. odpovědnosti p. o. Na druhé straně určitou pochybnost vyvolává názor komentáře, podle nějž nelze *a priori* vyloučit použití § 8 odst. 5 zák. o tr. odpovědnosti p. o. u právnických osob účelově založených k páčání úmyslné trestné činnosti.⁹ Představa, že „zločinná právnická osoba“ má zároveň svůj *compliance management systém*, je mírně řečeno nereálná. Tedy i v tom smyslu, že pokud ho přece jen bude mít, nemůže být myšlen vážně („materiálně“). Naznačené spojení *compliance management systému* a „zločinné právnické osoby“ silně připomíná *contradictio in adiecto sui generis*.

⁴ Více k tomu srov. KRATOCHVÍL, V. Postavení Úřadu Regionální rady regionu soudržnosti ve smyslu zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Kriminalistika, 2013, 3, s. 190-197.

⁵ Recenzovaný komentář, s. 32, 33.

⁶ Z aktuální judikatury srov. Rt 23/2016-I (podmínky, za nichž nejde o trestný čin podle § 337 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku spáchaný v zájmu právnické osoby).

⁷ Recenzovaný komentář, s. 39.

⁸ Srov. např. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 297n.

⁹ Recenzovaný komentář, s. 63.

Na margo takových institutů trestního práva právnických osob, jaké pokrývá § 9 zák. o tr, odpovědnosti p. o. (tj. pachatel, spolupachatel a účastník), je potřeba uvést, že k těmto mají blízko některé specifické situace, stojící rovněž v dosahu citovaného ustanovení. Jedná se o trestněprávní posouzení tzv. *participace fyzického pachatele na činu právnické osoby* za skutkových okolností různě trestněprávně relevantních, někdy zakládajících navíc i specifické případy *jednočinných souběhů* příslušných forem trestné součinnosti. Myšleny jsou tu případy, kdy čin právnické osoby, jakožto hlavní, je sám *trestným činem* ve smyslu § 7 zák. o tr, odpovědnosti p. o., přičemž na něm participuje pachatel fyzický. Anebo půjde o situaci, kdy fyzický pachatel participuje sice na činu právnické osoby, který je ovšem ve smyslu § 7 zák. o tr, odpovědnosti p. o. *činem beztrestným*, neboť uvedeným v *taxativním* výčtu citovaného ustanovení trestního zákoníku, stanovícím výjimku z generální klausele zahrnující trestné činy právnických osob.¹⁰

Souhlasit je třeba s komentářem v tom, že právní úprava trestněprávního nástupnictví právnických osob ve smyslu § 10 zák. o tr, odpovědnosti p. o. je spíše jen rudimentární povahy, což pro trestní praxi není až tak dobrá zpráva.¹¹

V návaznosti na problematiku sankcionování právnických osob vyslovuje komentář zajímavou myšlenku týkající se procesního postavení třetích osob, to v kontextu § 14 odst. 3 zák. o tr, odpovědnosti p. o. *De lege ferenda* doporučuje pro trestní řád úpravu,¹² jež by umožnila, „... aby se trestního řízení účastnily tyto třetí osoby, ..., a měly v něm jakákoliv práva ...“, pokud nejsou zároveň v jiném procesním postavení, s nímž platný trestní řád již počítá (např. poškozený).

Zdánlivá nepřesnost se pojí s komentovaným textem k § 15 odst. 2 zák. o tr, odpovědnosti p. o., v němž se uvádí, že „... zák. o tr, odpovědnosti p. o. připouští pouze jediné ochranné opatření, a to zabránění věci ...“¹³ Naproti zákonná dikce hovoří ještě o *zabránění části majetku*, které zavedla s účinností od 18. 3. 2017 novela trestního zákoníku, zák. č. 55/2017 Sb.¹⁴ Ve skutečnosti ovšem nechybí samostatný komentář právě k § 26a zák. o tr, odpovědnosti p. o. pojednávající o tomto druhém ochranném opatření.

V souvislosti s peněžitým trestem se komentář nebrání možnosti subsidiárního použití § 69 tr. zákoníku o náhradním trestu i na případy uložení peněžitého trestu právnické osobě.¹⁵ Osobně mám ale za to, že náhradní trest odnětí svobody a jeho subsidiární aplikace podle trestního zákoníku bude právě z povahy věci vyloučena (trest odnětí svobody jakožto trest náhradní lze uložit jen fyzické, nikoliv však právnické osobě; srov. § 15 zák. o tr, odpovědnosti p. o.).

Komentář jako zajímavost připomíná, „... že ... zabránění věci bylo možno uložit právnické osobě za shora uvedených podmínek již před nabytím účinnosti zák. o tr, odpovědnosti p. o., neboť to povaha § 101 až 104 tr. zákoníku nepochybně umožňovala. Je proto namístě otázka, zdali právní úprava provedená v § 26 není v tomto směru nadbytečná.“¹⁶ Takto popsané uložení zabránění věci, tedy již před nabytím účinnosti zák. o tr, odpovědnosti p. o., by však předpokládalo, že i trestný čin (v návaznosti na nějž se zabránění věci ukládá) by právnická osoba musela spáchat za stejných časových relací, tedy před onou účinností. Tu se však dostáváme do „pasti“ zakázané retroaktivity již v rovině

¹⁰ Více k tomu srov. KRATOCHVÍL, V. Participace fyzického pachatele na (trestném, beztrestném) činu právnické osoby. In: Fryšták, M., Žatecká, E. (eds.) *Nové jevy v hospodářské kriminalitě. Juristický, kriminalistický a kriminologický pohled*, Sborník příspěvků z konference, 1. vyd. Brno: MU, 2014, Spisy PFMU (AUBI), řada teoretická, sv. č. 492, s. 91-108.

¹¹ I když pro českého zákonodárce v tomto ohledu inspirativní úprava rakouská rovněž nijakou zvláštní bohatostí neoplývá; srov. § 10 Rechtsnachfolge, Verbandsverantwortlichkeitsgesetz, Fassung vom 07. 05. 2018.

¹² Tu lze vnímat buď jako podnět pro probíhající rekodifikační práce na novém kodexu trestního práva procesního, anebo spíše jako impuls pro budoucí změny samotného ZTOPO, pro nějž je „status třetích osob“ *verbis expressis* určité specifikum, kterým asi netřeba zatěžovat obecný předpis, tj. trestní řád.

¹³ Recenzovaný komentář, s. 105.

¹⁴ Jak uvedeno shora, recenzovaný komentář zahrnuje právní stav k 31. 12. 2017.

¹⁵ Recenzovaný komentář, s. 114.

¹⁶ Recenzovaný komentář, s. 135.

viny. Ani ev. podpůrně aplikované § 3 odst. 2 tr. zákoníku (s oporou o § 1 odst. 2 zák. o tr. odpovědnosti p. o.) zde nepomůže, neboť to míří na zcela jiné případy.¹⁷

Recenzovaný komentář v kontextu zrušeného § 28 zák. o tr. odpovědnosti p. o. upozorňuje, že dnem 1. 7. 2017 nabyl účinnosti zák. č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Tímto se zásadně mění dosavadní úprava přestupkového práva, což bude mít dopad i na řešení kolizí mezi přestupkem a trestným činem právnické osoby, jež se bude nadále opírat o nový přestupkový zákon. Jen pro úplnost: dále v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim citovaná jeho ustanovení se dotýkají pouze *procesních* aspektů poměru trestního práva soudního a správního práva trestního.¹⁸ Naproti tomu avizované řešení kolizí mezi přestupkem a trestným činem právnické osoby je povahy *hmotněprávní*. Na tomto místě by proto čtenář spíše očekával výklady o subsidiaritě trestní represe, resp. prioritě správního trestání; srov. § 5 cit. zákona.¹⁹

Za pravdu je třeba dát komentáři v tom, že změna založení právnické osoby (z původní její časově či účelově omezené existence) na dobu neurčitou, ve smyslu § 32 odst. 2 zák. o tr. odpovědnosti p. o., je změnou bez jakéhokoliv dalšího omezení této neurčitosti, např. jen na dobu do pravomocně skončeného trestního řízení. Opačný názor, na nějž komentář upozorňuje, totiž takový, kdy ona neurčitost by byla jen dočasná, je svým způsobem protimluv, tedy jako takový jen stěží akceptovatelný. Na margo § 35 odst. 2 zák. o tr. odpovědnosti p. o. nepřipouštějícího nutnou obhajobu u právnických osob lze jen odkázat na prameny zabývající se „kacířskou myšlenkou“ jejího zavedení i v těchto případech.²⁰

Závěrem lze konstatovat, že recenzované dílo, i přes některé drobné polemické poznámky recenzenta, předkládá čtenářům poměrně hutný, zároveň však přehledný (díky zvýraznění klíčových pasáží textu) a čtivý text opírající se o náležité literární prameny (historické a zejm. recentní) i judikатурní zázemí. Je samozřejmým náležitým standardem, že komentář postihuje stěžejní aspekty odpovídajících právních institutů, čímž funguje coby vhodně praxi orientující a sjednocující „lodivod“ ve více než složité trestně právní materii týkající se právnických osob.

Brno dne 18. 5. 2018

prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.²¹

¹⁷ Podrobněji srov. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 62.

¹⁸ Recenzovaný komentář, s. 148, 149.

¹⁹ „Přestupkem je společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin.“

²⁰ Podrobně viz ČEP, D. Nutná obhajoba právnické osoby *de lege ferenda*. *Státní zastupitelství*, 2018, 2, zejm. s. 13n.

²¹ Prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc., působí jako poradce v Oddělení dokumentace a analytiky judikatury NS, emeritní profesor MU (Právnická fakulta, katedra trestního práva).